

Disinhibition defined as unconscious weakening deterrent action of social sanctions and prohibitions. It is noted that disinhibition includes a variety of behaviors, from the banal bad manners display to use capital letters and exclamation points, and "go to person" in relation to other network users. We found that inhibition occurs when the behavior is limited or regulated by self-consciousness, anxiety about social situations, paying attention to evaluation by others, disinhibition can be characterized in the absence of such factors or their opposite effect.

Key words: *taxonomy, Internet-environment, disinhibition, deindividuation, self-awareness, social identity.*

УДК 159.923:001

Носенко Д.В.

ШКАЛА САМОІНВАЛІДИЗАЦІЇ: ПСИХОМЕТРИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ВИБІРЦІ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ

Носенко Д.В. Шкала самоінвалідизації: психометричні властивості українського перекладу на вибірці студентів університету. *Наведено адаптацію україномовної версії шкали самоінвалідизації (Self-handicapping Scale, Jones & Rhodewalt, 1982), яку запропоновано інтерпретувати як неконструктивну копінг-стратегію. Шкала призначена для оцінювання схильності до самоспричинення перешкод власній успішній діяльності з метою отримання виправдання за очікуваний неуспіх. На вибірці студентів університету (N=120) отримано прийнятний рівень внутрішньої узгодженості (α -Кронбаха $r(120) = 0.65$) та надійності (тестова-ретестова надійність після 2 місяців складала $r(70)=0.72$). Порівняння факторного аналізу шкали методом головних компонент з оригіналом виявило майже ідентичну структуру пунктів шкали, що опосередковано вказує на збереження основного змісту українського перекладу шкали. Встановлено значущий додатний зв'язок з нейротизмом, та від'ємні зв'язки із проактивною копінг-стратегією та впевненістю у самоефективності.*

Ключові слова: *шкала самоінвалідизації, проактивна копінг-стратегія, україномовна адаптація.*

Носенко Д.В. Шкала самоинвалидации: психометрические свойства украинского перевода на выборке студентов университета. *Изучается феномен самоинвалидации, который предложено концептуализировать как неконструктивную проактивную копинг-стратегию, а также приводится адаптация шкалы самоинвалидации (Self-handicapping Scale, Jones & Rhodewalt, 1982) на украинский язык. Шкала предназначена для оценки склонности к созданию неблагоприятных обстоятельств собственной успешной деятельности с целью получения оправдания ожидаемого неуспеха. На выборке студентов университета (N = 120) получен приемлемый уровень внутренней согласованности*

α – Кронбаха = 0.651 и надежности (тестовая-ретестовая надежность после 2 месяцев составила $r(70) = 0.72$). Факторный анализ англоязычного оригинала и перевода на украинский язык выявил почти идентичную структуру пунктов шкалы, что может косвенно указывать на сохранение основного смысла украинского перевода шкалы. Установлены значимые положительные корреляции феномена самоинвалидизации с нейротизмом, и отрицательные – с проактивной копинг-стратегией и уверенностью в собственной эффективности.

Ключевые слова: шкала самоинвалидизации, проактивная копинг-стратегия, адаптация на украинский язык

Постановка проблеми і підходи до концептуалізації феномену. На сучасному постнекласичному етапі розвитку психологічної науки, який характеризується, зокрема, зміною уявлень про основний предмет і об'єкт психологічних досліджень, узагальнено визначених С.Д.Максименком у твердженні, що основним предметом теоретичної психології є психологія особистості [4], відмічається поживлення інтересу до імпліцитних (опосередкованих) методів діагностики особистості. Вдалою ілюстрацією зазначених тенденцій розвитку психологічної науки може, на наш погляд, слугувати історія концептуалізації відносно нового психологічного феномену self-handicapping, який ми запропонували перекласти на українську мову за допомогою кальки – "самоінвалідація" [1]. Як стверджує один з авторів фундаментальної монографії з проблеми, яка отримала дуже вдалу назву "Self-handicapping. The paradox that isn't" ("Самоінвалідація. Парадокс, якого не існує"), Раймонд Хіггінс, поняття "самоінвалідація" випередило свій час, завдяки чому не було активно включено у психологічну практику і лише з часом знайшло своє місце в сучасній психологічній науці [9]. Вперше самоінвалідація була концептуалізована Джонсом і Бергласом як самоспричинення перешкод власній успішній діяльності в певній ситуації з метою отримання виправдання за очікуваний неуспіх, пов'язаний з діяльністю у найближчому майбутньому [10].

У первинних тлумаченнях психологічних витоків появи подібної поведінки дослідники посилались на запропонований Альфредом Адлером феномен "маскулінного протесту" [5], змістом якого є випереджувальний захист власного образу компетентного виконавця певної діяльності, в успіху якої суб'єкт не впевнений. При цьому зміст захисту парадоксально базувався на навмисному створенні перешкод для успішного виконання діяльності, що надавало змогу пояснити очікувану поразку за рахунок ситуаційних, а не особистісних чинників. У концептуалізації поняття Адлером підкреслювалась активність суб'єкта, яка протиставлялась протилежній формі поведінки у вигляді пасивної

відмови від вирішення проблеми як одного з механізмів психологічного захисту у ситуаціях очікуваного неуспіху. Звідси і виникла назва "маскулінний протест", в якому підкреслювалась ідея активності суб'єкта у пошуку виходу з ситуації.

На більш пізньому етапі американські дослідники Колдітц і Аркін розглянули цю проблему у соціально-психологічному контексті формування вражень на оточуючих завдяки різним формам поведінки, пов'язаної із захистом власного образу компетентності [12]. В рамках соціально-психологічного підходу, в основі якого містились спроби суб'єкта формувати більш сприятливі враження оточуючих відносно власної поведінки, були отримані емпіричні дані, що навіть суб'єкти, які страждали невротичними розладами, вдавались до такої поведінки, усвідомлено маніпулюючи інтенсивністю прояву невротичної симптоматики як потенційним засобом виправдання своєї можливої неуспішної поведінки [15]. Були також проведені емпіричні дослідження, у ході яких було встановлено, що деякі особи звертаються до зловживання алкоголем та наркотиками теж як до засобів самоінвалідації [14].

У процесі подальших досліджень виявилось, що феномен самоінвалідації є достатньо широко розповсюдженим явищем як в клінічних умовах, так і серед людей практично здорових, які користуються цією стратегією виправдання можливих очікуваних невдач задля збереження власного позитивного образу компетентного суб'єкта, зокрема під час здобуття інституціональної освіти.

Мета даного дослідження. У вітчизняних дослідженнях феномен самоінвалідації практично ще не вивчався: за виключенням кількох наших публікацій, в яких реалізована спроба концептуалізувати феномен самоінвалідації не тільки як мотиваційну стратегію, а й як стратегію неадекватної проактивної копінг-поведінки, згадки про цей феномен ми не знайшли [1; 13]. Обираючи такий варіант концептуалізації даного феномену, ми спиралась на новітні дослідження так званого проактивного копіngu (спрямованого у майбутнє) як форми реакції на очікувані стресогенні впливи, який протиставляється реактивному копіngu, тобто дослідженню поведінки в умовах, які вже стали фактами реальності [8].

Як відомо, базові види реактивної копінг-поведінки представлені двома протилежними за спрямованістю і характером активності стратегіями: проблемно-фокусованою (problem-focused) і стратегією уникання вирішення проблеми (avoidance) [7]. Крім цього, виокремлюють стратегію емоційно-фокусованої копінг-поведінки. У дослідженнях ж проактивного копіngu склалася ситуація, коли ідентифіковано

декілька стратегій адаптивної проактивної копінг-поведінки, у тому числі: власно проактивна, стратегічна, превентивна, рефлексивна, пошук емоційної та інструментальної підтримки [8], проте поки що залишається відкритою ніша для неадаптивної форми проактивного копіngu.

У наших попередніх дослідженнях ми теоретично об'рунтували і емпірично перевірили можливість розглядати самоінвалідацію як форму прояву неадаптивної проактивної копінг-поведінки [13].

Дійсно, аналіз глибинного психологічного змісту самоінвалідації як гіпотетичної стратегії неадаптивного варіанту проактивної копінг поведінки показує, що за змістом ця поведінка подібна превентивному копіngu, що спрямований на створення передумов для попередження можливих втрат, але діаметрально протилежна за результатом всім адаптивним стратегіям проактивного копіngu. Адже людина, яка навмисно створює собі ускладнення для розв'язання проблеми з метою запобігання вірогідної невдачі, фактично вирішує лише функцію тимчасового захисту власного образу компетентного суб'єкта, але не створює ніяких можливостей для результативного впорання із стресогенною ситуацією. Напевно, в цьому і полягає сутність "парадоксу, якого не існує" – самоінвалідація забезпечує умови для виправдання власних невдач ситуаційними ускладненнями, а не особистісними недоліками.

Метою даної статті є валідація та адаптація до української культури повної версії шкали самоінвалідації авторів Е. Джонса і Ф. Родевальта (The Self-Handicapping Scale (SHS) [11]. Автори шкали, передусім, намагались знизити міру тожності формулювання тестових завдань для оцінки самоінвалідації із завданнями для діагностики самооцінки, щоб максимально забезпечити готовність індивіда визнати притаманність йому несприятливої для нього неадекватної поведінки без ушкоджень для вразливої самооцінки. Протягом декількох наступних років Е. Джонс і Ф.Родевальт модифікували формулювання пунктів шкали для того, щоб знизити їх кореляції із самооцінкою. Крім того, вони додали пункти, які, на їх думку, відображали сфери виявлення самоінвалідації, що не знайшли адекватного вираження у ранніх версіях шкали. Шкала, яка була використана нами для перекладу, залишається незмінною з 1982 року.

Остаточний варіант шкали представляє собою опитувальник, у якому респондентам пропонується вказати міру, в якій вони згодні з притаманністю їм 25 самодескриптивних оцінок. Шкала забезпечує перевірку тенденції респондентів застосовувати такі види самоінвалідувальної поведінки, як: недостатність концентрації зусиль на розв'язанні проблем, приписування собі симптомів нездоров'я, прокрасти-

нації, або емоційної стурбованості в ситуаціях, коли якість виконання ними певної діяльності стає предметом оцінювання. Вісім із включених в шкалу пунктів, такі як "Я ненавиджу перебувати в ситуаціях, коли я не відчуваю себе на висоті", сформульовані у таких спосіб, щоб позначати низький рівень самоінвалідації. Респонденти позначають свою згоду з формулюванням кожного пункту за 6-бальною шкалою, у діапазоні від "повністю згоден" до "повністю не згоден".

Надійність і валідність англомовного оригіналу шкали самоінвалідації. Надійність і валідність шкали самоінвалідації були виміряні на сесіях із залученням великих вибірок досліджуваних. Шкала продемонструвала прийнятний рівень внутрішньої узгодженості (α -Кронбаха, $r(503) = .79$) та надійності (тестова-ретестова надійність після 1 місяця складала $r(90) = .74$). Дані, зібрані з різних вибірок, забезпечують дискримінанту і конвергентну валідність. Високі бали по шкалі самоінвалідації асоціюються статистично значуще з низькою самооцінкою, виміряною за допомогою шкали відчуття ситуаційної неадекватності ("Field Feelings of Inadequacy Scale, Robinson & Shaver) [9, с. 78]. Суб'єкти з високим рівнем самоінвалідації мають низькі бали за шкалою соціальної бажаності ("Social Desirability Scale", Crowne & Marlow, 1963) [9, с. 78]. У доповнення до цього, суб'єкти з високою тенденцією до самоінвалідації демонструють схильність до ситуаційних атрибуцій результатів своєї поведінки, оціненої за допомогою шкали особистісної-ситуаційної каузальної атрибуції (Person-Environment Casual Attribution Scale, Lowe & Medway, 1976) [9, с. 79].

Шкала самоінвалідації, як з'ясувалось, не пов'язана зі шкалою потреби у досягненнях (Need for Achievement, Mehrabian, 1968) [9, с. 79]. Нарешті, було встановлено, що особи, схильні до високого рівня самоінвалідації, мають також високі бали за шкалою лімбічної лабільності, тобто ступенем усвідомлення власного соматичного стану. Ця кореляція відповідає уявленню про те, що особи, які використовують стратегію самоінвалідації, мають тенденцію звертати увагу на власний фізичний стан для виправдання даного типу поведінки [9, с. 80].

Ф.Родевальт також дослідив структуру пунктів шкали самоінвалідації, піддавши відповіді 503 респондентів процедурі факторного аналізу за основними компонентами. За допомогою факторного аналізу було виділено 7 факторів, з власною величиною більше 1.0, що пояснювали 52.3 % загальної варіативності пунктів. Проте, більш ретельний аналіз за допомогою осипі, показав, що основний розрив мав місце між факторами 2 і 3. Це дало можливість зробити висновок, що шкала самоінвалідації має 2 основних фактори.

Перевірка прогностичної валідності оригіналу шкали самоінвалідації. Ця перевірка проводилась авторами шкали у ситуаціях, у яких індивідууму необхідно було виявити готовність до докладавання спеціальних зусиль напередодні відповідальних випробувань його академічної чи спортивної успішності. Найбільш критичним тестом у валідації вимірів індивідуальних розбіжностей самоінвалідації автори вважали спроможність прогнозувати поведінку або окремих її характеристик, які знаходять відбиття у шкалі. Були проведені певні дослідження, в яких задокументовано прогностичну валідність шкали для різних ситуаційних варіантів подібної поведінки. Джонс і Берглас підтвердили, що низький рівень академічної успішності є особливо специфічною ситуаційною ознакою для проявів самоінвалідації [10]. Та людина, яка має недостатній рівень академічної успішності, намагається захистити ілюзію, що вона є, передусім, успішною, але певні ситуаційні обставини їй заважають. Дослідники запропонували індекс академічної неуспішності, який був порохований за допомогою тесту готовності до академічного навчання (SAT) і усередненої оцінки поточного контролю успішності. Отриманий індекс неуспішності академічного навчання був скорельований з балами, отриманими за шкалою самоінвалідації. Високий рівень академічної неуспішності статистично значимо корелював з високими балами, отриманими за шкалою самоінвалідації [9, с. 80]. Шляхом емпіричного дослідження було встановлено, що люди з високими балами за шкалою самоінвалідації частіше посилаються на проблеми зі здоров'ям напередодні важливих випробувань (академічних змагань, екзаменів) [9, с. 81].

Метод перевірки валідності і надійності україномовної версії шкали самоінвалідації. Проведене нами дослідження являє собою спробу проаналізувати крос-культурну придатність шкали самоінвалідації шляхом перевірки деяких її психометричних якостей у іншому соціокультурному контексті. Незважаючи на те, що психометричні властивості шкали самоінвалідації підтверджені і перевірені достатньо ретельно, як показано у попередніх розділах даної статті, застосування методики у новому соціокультурному оточенні передбачало необхідність дослідити її валідність. Оскільки ми концептуалізували самоінвалідацію як одну із неконструктивних стратегій проактивного копінгу, перевірка валідності нашого перекладу проводилась шляхом оцінки її кореляцій з існуючими шкалами конструктивного проактивного копінгу [2]. Ми припустили, що, якщо феномен самоінвалідації може бути інтерпретований як неадаптивна стратегія проактивного копінгу, оцінки досліджуваних за цією шкалою повинні від'ємно корелювати з шкала-

ми адаптивного проактивного копіngu. По-друге, оскільки в наших попередніх публікаціях із проблеми самоінвалідації, неконструктивний проактивний копінг розглядався як засіб активного захисту власної вразливої самооцінки, для перевірки валідності шкали була обрані шкала самоповаги Розенберга і шкала впевненості у власній ефективності Шварцера і Єрусалема. Враховуючи те, що самоінвалідація як форма неконструктивного проактивного копіngu була операціоналізована нами також як властивість особистості, що відбиває високий рівень нейротизму, недостатній рівень відкритості новому досвіду, недостатньої сумлінності, для валідації перекладу шкали на українську мову ми обрали особистісний опитувальник "Велика П'ятірка" авторів МакКрає і Коста в адаптації А.Б. Хромова. Крім зазначених вище методичних засобів валідації обраної методики, ми застосували також новітню автентичну українську методику "Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості", розроблену у 2012 році відомою дослідницею Кузіковою С.Б. [3]. Опитувальник має три шкали: потреба в саморозвитку, умови саморозвитку та механізми саморозвитку. Зміст шкали "потреби в саморозвитку" розкривається як налаштованість людини на самовдосконалення, особистісне зростання, усвідомлене самотворення, відкритість, інтерес до навколишнього і внутрішнього світу свого та інших людей, повнота і насиченість життя, потреба в експансії – розширенні світу, оволодінні ним. "Умови саморозвитку" визначаються автором як автономність, позитивне самосприйняття, сила, зрілість Я, визначеність у цілях, активні життєві стратегії (пошукова активність, самовдосконалення), сприйнятливості (толерантність) до нового. Зміст шкали "механізми саморозвитку" становить самопізнання (прагнення до автентичності), самоаналіз (рефлексія), усвідомлення розбіжностей між реальним і бажаним Я, чутливість до зворотного зв'язку, здатність до саморегуляції та самотворення [3].

Процедура дослідження. Для участі у дослідженні було залучено 120 осіб (48 чоловіків, 72 жінок), студентів факультету психології Дніпропетровського національного університету. Вік досліджуваних складав 18-22 роки (середній вік – 20 років).

Досліджуваним було повідомлено, що вони беруть участь в експерименті на вимірювання особистісних характеристик. Їм було запропоновано заповнити серію опитувальників. Через два місяці дослідження було проведено знову, тоді участь у ньому взяли 70 рандомізовано обраних студентів з першої великої вибірки. Всі розрахунки проводились за допомогою програми SPSS v. 18.0 for Windows.

Застосовані методики. Шкала самоінвалідації. Феномен самоінвалідації вимірювався за допомогою повної версії перекладу шка-

ли самоінвалідизації авторів Jones & Rhodewalt [11]. Шкала складається з 25 пунктів, які оцінювались за шестибальною шкалою (5 = "абсолютно згоден", 0 = "абсолютно не згоден"). Процес перекладу шкали був здійснений з англійської на українську мову групою психологів, які вільно володіють англійською мовою, та експертом-перекладачем. Нами був використаний симетричний переклад за Д. Кемпбелом зі збереженням як смислу, так і зручності. Хоча шкала і не диференційована авторами на підшкали, включені в неї твердження можуть бути об'єднані у дві основні групи, за допомогою яких можна оцінити: схильність людини шукати виправдання прогнозованим очікуваним майбутнім невдачам, а також появу ускладнень, які людина відчуває у виявленні зусиль або мотивації, необхідної для виконання очікуваних завдань.

Прикладами тверджень, які дають уявлення про першу групу ускладнень, є: "Коли я роблю що-небудь невдало, мою першою реакцією є пошук виправдання в обставинах", "Я намагаюсь не надто залучатись до змагальних видів активності, щоб не дуже хвилюватись у разі поразки", "Я б досягнув значно більшого, якщо б міг позбавитись емоційних переживань". Зразками формулювання пунктів другої групи є: "Мені властиво відкладати справи на останній момент", "Я міг би робити все значно краще, якщо б докладав більше зусиль".

Бланк методики представляє собою список тверджень, де досліджуваному необхідно висловити міру своєї згоди або незгоди з тим або іншим твердженням, поставивши відмітку на шкалі, що містить шість пунктів від "0" (абсолютно не згоден) до "5" (абсолютно згоден). Повний текст опитувальника і стандартна інструкція наведені у Додатку 1.

Твердження опитувальника мають як прямий, так і зворотний зміст відносно самоінвалідизації, наприклад "Я дуже старанно готуюсь до екзаменів або інших важливих подій". Обробка результатів зводиться до підрахунку набраних балів і переводу балів в низхідну шкалу в тих випадках, коли пункт має зворотний зв'язок із базовою характеристикою самоінвалідизації.

Процедура психометричної перевірки і результати практичних досліджень. Як згадувалось вище, у нашій роботі ми використали повну версію методики, хоча існує і її коротка версія, яка складається з 10 пунктів [17].

Перевірка валідності україномовної версії даної методики проводилась за двома основними видами валідності: критеріальної та конструктивної. Оскільки нам нічого не відомо про існування інших надійних україномовних методик, які б вимірювали рівень самоінвалідизації, то для перевірки критеріальної валідності ми провели досліджен-

ня кореляційного взаємозв'язку між показником самоінвалідазації, концептуалізованої нами у попередніх роботах як форми забезпечення проактивного запобігання конструктивного копінгу, з показниками конструктивних проактивних стратегій та з базовими показниками реактивного копінгу, ідентифікованого Ендлером і Паркером [7].

Усі три показники виявились значущими, причому характер кореляційного зв'язку із проактивним конструктивним копінгом виявився від'ємним, $r = -0.271$ ($p < 0.01$), у той час як зв'язки зі стратегіями емоційного реагування і відволікання, оціненими за допомогою опитувальника методики Ендлера і Паркера, виявились додатними і статистично значущими на рівнях: $r = 0.407$ ($p < 0.00$) та $r = 0.204$ ($p < 0.05$) відповідно. Ці результати можна розглядати не лише як свідчення на користь критеріальної валідності опитувальника, але й як підтвердження статусу самоінвалідазації як неадаптивної, з точки зору успішності вирішення задачі, стратегії, проте захисної для вразливої самооцінки.

Для перевірки тест-ретестової надійності опитувальника нами було проведено повторне тестування з інтервалом 8 тижнів. Кореляція складала $r(70) = 0.721$ при $p < 0.00$, що свідчить про те, що методика пройшла ретестову надійність.

Для оцінки надійності діагностичних показників методики ми використали α -коефіцієнт Кронбаха. Значення α -коефіцієнта, отриманого для нашого перекладу, відповідає вимогам надійності, що пред'являються до методик у психометриці ($= 0.60$), і дорівнювало 0.651.

Для перевірки рівня відповідності перекладу методики на українську мову англomовному оригіналу був проведений факторний аналіз пунктів методики, який був порівняний з результатами факторного аналізу оригінальної англomовної методики, представленими в монографії [9, р. 79]. Пункт методики включався у фактор, якщо він мав навантаження більше ніж 0.4 в цьому факторі і менше ніж 0.2 в іншому факторі.

Результати факторного аналізу оригінальної шкали самоінвалідазації виявили наявність двох факторів. Зміст фактора 1, що пояснював 17.4% варіативності і включав 9 пунктів [18], був інтерпретований авторами як схильність до пошуку виправдань власній неадекватній поведінці. Фактор 2, який пояснював 10.9% варіативності і включав 4 пункти, був концептуалізований, як ускладнення, пов'язані з приводу виявлення зусиль або мотивації [18].

Факторний аналіз пунктів українського перекладу методики теж виявив наявність двох факторів перед появою осипу, практично симетричних оригіналу. Перший фактор пояснив 16.78% варіативності і

також включив 9 ідентичних пунктів. Другий фактор пояснив 9.29% варіативності і включив чотири пункти. Лише один з пунктів цього фактора мав протилежну величину у порівнянні з оригіналом. Порівняльна таблиця результатів факторного аналізу оригінальної англійської шкали і нашого перекладу представлені у Таблиці 1.

Таблиця 1

Результати факторного аналізу пунктів шкали "Самоінвалідації"

Номер пункту шкали	Англомовний варіант опитувальника		Український переклад опитувальника	
	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 1	Фактор 2
1	.43	.19	.54	.16
2	.13	.71	.05	.61
3				
4	.68	.00	.59	-.19
5	.08	.39	.14	.35
6				
7				
8*	.18	.44	.41	.35
9	.58	.11	.59	.09
10				
11	.11	.63	.14	.55
12				
13				
14	.19	.42	.16	.73
15	.59	.08	.57	.03
16	.55	.06	.60	.14
17				
18	.43	.20	.45	.04
19	.62	.14	.55	.15
20				
21	.40	.16	.65	.22
22				
23				
24				
25	.66	.07	.60	-.01

Незбіг, зареєстрований за пунктом 8, містило наступне твердження: "I am easily distracted by the noises in my head of my own creative thoughts when I try to read", яке було перекладено нами як "Коли я починаю читати, мене легко відволікають власні творчі думки". На нашу думку, пояснити цей незбіг можна специфічністю причини відволікання від уважного читання – наведеною в оригіналі появою творчих думок. Нашим респондентам-студентам поява творчих думок здавалась маловірогідним приводом для того, щоб відволікатись.

Виключення даного пункту із тексту шкали при повторній перевірці її валідності підвищило рівень внутрішньої узгодженості з 0.65 до 0.68.

За отриманими нами даними, показник самоінвалідації статистично значуще додатньо корелює з нейротизмом ($r = 0.292$, $p < 0.01$), і від'ємно – з впевненістю у самоефективності ($r = -0.247$, $p < 0.01$), диспозиційною характеристикою саморозвитку ($r = -0.203$, $p < 0.05$), умовами саморозвитку ($r = -0.313$, $p < 0.01$), і з показником психічного здоров'я, розробленим Keyes впевненістю у самоефективності ($r = -0.230$, $p < 0.01$), і адаптованим до української вибірки також в Дніпропетровському національному університеті Е.Л. Носенко та А. Четверик – Бурчак у 2014 році.

Аналогічно із зарубіжними даними, у наших дослідженнях не виявилось однозначного зв'язку самоінвалідації із самооцінкою ($r = -0.105$, $p < 0.01$), що свідчить про незалежність цих двох особистісних вимірів.

Висновки. Проведені нами емпіричні дослідження в цілому підтвердили висунуті теоретичні гіпотези щодо можливості концептуалізації феномену самоінвалідації не тільки як мотиваційної стратегії, як пропонує переважна більшість зарубіжних дослідників, але й як проактивної копінг-стратегії, яка виявляється неадаптивною з точки зору успішності досягнення результату діяльності і виступає як захисна проактивна стратегія емоційного реагування, пов'язана з дефіцитом мотиваційних та вольових зусиль, необхідних для успішного досягнення цілей життєдіяльності. Про такий висновок, на наш погляд, переконливо свідчать: як від'ємний статистично значущий зв'язок самоінвалідації із показником проактивної адаптивної копінг-стратегії, так і статистично значущі додатні зв'язки із базовими копінг-стратегіями уникнення та емоційного реагування.

Застосування у проведеному нами емпіричному дослідженні новітньої методики С.Б. Кузікової, яка дає можливість оцінити рівень сформованості в індивіда диспозиційної характеристики саморозвитку, переконливо довело, що показник самоінвалідації від'ємно корелює на статистично значущому рівні із загальним показником готовності до саморозвитку і з показником умов саморозвитку. Ці дані дають всі підстави вважати, що людина звертається до самоінвалідації саме як до активної форми захисту власного образу недостатньо компетентної людини, для опису якої найбільш адекватним можна вважати термін, який був запропонований ще на початку ХХ століття Альфредом Адлером, – маскулінний протест, тобто протест проти власної неспроможності продемонструвати образ компетентного суб'єкта життєдіяльності.

Запропонована у даній статті і підтверджена емпірично концептуалізація самоінвалідазації як неадаптивної копінг-стратегії, на наш погляд, заповнила ту "прогалину", що тимчасово виникла у новітніх дослідженнях проактивного копіngu, у межах яких ідентифіковано конструктивні стратегії, але залишалась нез'ясованою вірогідність наявності неконструктивної проактивної стратегії уникнення, що, як можна припустити, на підставі отриманих даних, притаманна людині, яка активно прагне підтримувати власний образ компетентності. Подальші емпіричні дослідження у цьому напрямку можна пов'язати з перевіркою розбіжності у рівнях суб'єктивного благополуччя суб'єктів, яким притаманні конструктивні проактивні стратегії та самоінвалідація як специфічна неадаптивна копінг-стратегія.

Список використаних джерел

1. Аршава І.Ф. Особистісні детермінанти вибору людиною конструктивної та неконструктивної форм проактивної копінг-поведінки / І.Ф. Аршава, Д.В. Носенко // Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди": Тематичний випуск "Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання". – 2013. – 29 (4) – С. 49-52.
2. Водопьянова Н.Е. Психодиагностика стресса // Н.Е. Водопьянова. – СПб. : Питер, 2009. – 336 с.
3. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія / С.Б. Кузікова. – Суми : Вид-во "МақДен", 2012. – 410 с.
4. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. – К. : КММ, 2006. – 240 с.
5. Ansbacher, H.L. The individual psychology of Alfred Adler / Ansbacher, H.L. & Ansbacher, R.R. – New York : Harper & Row, 1967. – 528 p.
6. Berglas, S. Self-handicapping and self-handicappers: A cognitive/attributional model of interpersonal self-protective behavior / S. Berglas / In R. Hogan (Ed.) // Perspectives in personality. – 1985. – Vol. 1. – P. 235-270.
7. Endler, N.S. Assessment of multidimensional coping: Task, emotion and avoidance strategies / N.S. Endler, J.D. Parker // Psychological Assessment. – Vol. 6. – N.Y., 1994. – P. 50-60.
8. Greenglass, E.R. The Proactive Coping Inventory (PCI) / E.R. Greenglass, R. Schwarzer // Advances in health psychology research – Berlin : Free University of Berlin, 1998. – P. 175-194.

9. Higgins, R.L. Self-handicapping: the paradox that isn't / Raymond L. Higgins and C.R. Snyder and Steven Berglas. – Plenum Press, New York, 1990. – 292 p.

10. Jones, E.E. Control of attributions about the self through self-handicapping strategies: The appeal of alcohol and the role of underachievement / E.E. Jones and S. Berglas // Personality and Social Psychology Bulletin. – 1978. – Vol 4. – P. 200-206.

11. Jones, E.E. Self-handicapping scale / Jones, E.E., & Rhodewalt, F. (Available from the authors at the Department of Psychology, Princeton University or the Department of Psychology, University of Utah), 1982.

12. Kolditz, T.A. An impression management interpretation of the self-handicapping strategy / T.A. Kolditz, R.M. Arkin, F. Rhodewalt, // Journal of Personality and Social Psychology. – 1982. – Vol. 43. – P. 492-502.

13. Nosenko, D. Self-handicapping as a coping strategy: approaches to conceptualization / D.V. Nosenko, I.F. Arshava and E.L. Nosenko // Advances in Social Science Research Journal. – 2014. – Vol. 1(3). – P. 157-166.

14. Smith, T.W. On self-serving function of an academic wooden leg: Test anxiety as self-handicapping strategy./ T.W. Smith, C.R. Snyder, M.M. Handelsman // Journal of Personality and Social Psychology. – 1982. – Vol. 42. – P. 314-321.

15. Snyder, C.R. Symptoms as a self-handicapping strategies: The virtues of old wine in a new bottle / Snyder, C.R. & Smith, T.W. / In G. Weary & H.L. Mirels (Eds.) // Integrations of clinical and social psychology. – New York : Oxford University Press, 1982.

16. Schwarzer, R. Tenacious goal pursuits and striving toward personal growth: Proactive Coping / in E. Frydenberg (Ed.) / Schwarzer, R., & Taubert, S. // Beyond coping: Meeting goals, vision, and challenges. Oxford University Press. – London, 2002. – P. 19-35.

17. Strube, M.J. (1986). An analysis of the Self-Handicapping Scale / M.J. Strube // Basic and Applied Social Psychology. -1986. – Vol. 7. – P. 211-224.

18. Rhodewalt, F. Self-handicapping scale: Convergent and discriminant validity / F. Rhodewalt (Available from the author at the Department of Psychology, University of Utah, Salt Lake City), 1984.

19. Rhodewalt, F. Self-handicapping among competitive athletes: The role of practice in self-esteem protection/ F. Rhodewalt, A.T. Saltzman, J. Wittmer // Basic and Applied Social Psychology. – 1984. – Vol. 5. – P. 197-209.

Spisok vikoristanix dzherel

1. Arshava I.F. Osobistisni determinanti viboru lyudinoyu konstruktivnoï ta nekonstruktivnoï form proaktivnoï koping-povedinki / I.F.

Arshava, D.V. Nosenko // Gumanitarnij visnik DVNZ "Pereyaslav-Xmel'nic'kij derzhavnij pedagogichnij universitet im. G. Skovorodi" : Tematichnij vipusk "Mizhnarodni Chelpanivs'ki psixologo-pedagogichni chitannya". – 2013. – 29 (4) – S. 49-52.

2. Vodop'yanova N.E. Psixodiagnostika stressa // N.E. Vodop'yanova. – SPb. : Piter, 2009. – 336 s.

3. Kuzikova S.B. Psixologichni osnovi stanovlennya sub'ekta samorozvitku v yunac'komu vici : monografiya / S.B. Kuzikova. – Sumi : Vid-vo "MakDen", 2012. – 410 s.

4. Maksimenko S. D. Geneza zdijsnennya osobistosti / S.D. Maksimenko. – K. : KMM, 2006. – 240 s. [Maksymenko S. D. Geneza zdijsnennja osobystosti: Nauk. monogr. – K. : KMM, 2006. – 255 s.]

5. Ansbacher, H.L. The individual psychology of Alfred Adler / Ansbacher, H.L. & Ansbacher, R.R. – New York : Harper & Row, 1967. – 528 p.

6. Berglas, S. Self-handicapping and self-handicappers: A cognitive/attributional model of interpersonal self-protective behavior / S. Berglas / In R. Hogan (Ed.) // Perspectives in personality. – 1985. – Vol. 1. – R. 235-270.

7. Endler, N.S. Assessment of multidimensional coping: Task, emotion and avoidance strategies / N.S. Endler, J.D. Parker // Psychological Assessment. – Vol. 6. – N.Y., 1994. – P. 50-60.

8. Greenglass, E.R. The Proactive Coping Inventory (PCI) / E.R. Greenglass, R. Schwarzer // Advances in health psychology research – Berlin : Free University of Berlin, 1998. – P. 175-194.

9. Higgins, R.L. Self-handicapping: the paradox that isn't / Raymond L. Higgins and C.R. Snyder and Steven Berglas. – Plenum Press, New York, 1990. – 292 p.

10. Jones, E.E. Control of attributions about the self through self-handicapping strategies: The appeal of alcohol and the role of underachievement / E.E. Jones and S. Berglas // Personality and Social Psychology Bulletin. – 1978. – Vol 4. – R. 200-206.

11. Jones, E.E. Self-handicapping scale / Jones, E.E., & Rhodewalt, F. (Available from the authors at the Department of Psychology, Princeton University or the Department of Psychology, University of Utah), 1982.

12. Kolditz, T.A. An impression management interpretation of the self-handicapping strategy / T.A. Kolditz, R.M. Arkin, F. Rhodewalt, // Journal of Personality and Social Psychology. – 1982. – Vol. 43. – R. 492-502.

13. Nosenko, D. Self-handicapping as a coping strategy: approaches to conceptualization / D.V. Nosenko, I.F. Arshava and E.L. Nosenko // Advances in Social Science Research Journal. – 2014. – Vol. 1(3). – R. 157-166.

14. Smith, T.W. On self-serving function of an academic wooden leg: Test anxiety as self-handicapping strategy./ T.W. Smith, C.R. Snyder, M.M. Handelsman // Journal of Personality and Social Psychology. – 1982. – Vol. 42. – R. 314-321.

15. Snyder, C.R. Symptoms as a self-handicapping strategies: The virtues of old wine in a new bottle / Snyder, C.R. & Smith, T.W. / In G. Weary & H.L. Mirels (Eds.) // Integrations of clinical and social psychology. – New York : Oxford University Press, 1982.

16. Schwarzer, R. Tenacious goal pursuits and striving toward personal growth: Proactive Coping / in E. Frydenberg (Ed.) / Schwarzer, R., & Taubert, S. // Beyond coping: Meeting goals, vision, and challenges. Oxford University Press. – London, 2002. – R. 19-35.

17. Strube, M.J. (1986). An analysis of the Self-Handicapping Scale / M.J. Strube // Basic and Applied Social Psychology. -1986. – Vol. 7. – R. 211-224.

18. Rhodewalt, F. Self-handicapping scale: Convergent and discriminant validity / F. Rhodewalt (Available from the author at the Department of Psychology, University of Utah, Salt Lake City), 1984.

19. Rhodewalt, F. Self-handicapping among competitive athletes: The role of practice in self-esteem protection/ F. Rhodewalt, A.T. Saltzman, J. Wittmer // Basic and Applied Social Psychology. – 1984. – Vol. 5. – R. 197-209.

Nosenko D.V. Self-handicapping scale: psychometric properties of the Ukrainian translation on a sample of university students. *The article reports on the process undertaken to adapt English version of the Self-Handicapping Scale (Jones & Rhodewalt, 1982) to the Ukrainian language. Self-handicapping was conceptualized by the author as a maladaptive proactive coping strategy. The scale is designed to assess the tendency of creating obstacles to one's successful performance in a particular situation in order to provide an excuse for failure. The adaptation process involved a number of steps including: a series of forward and backward translations and principal components analysis.*

On a sample of university students (N=120), factor analysis (principal components method) of the 25 items of the scale revealed that the structure of the Ukrainian translation is almost identical to the one of the original English scale, which indirectly confirms the retention of the meaning of the scale. Acceptable level of internal consistency Cronbach's $\alpha = 0.651$ and reliability (test-retest reliability after 2 months was $r(70) = 0.72$) were obtained.

Statistically significant positive relationship of self-handicapping with basic coping strategies and proactive constructive coping strategy were established. The adequacy of the proposed conceptualization of self-handicapping as a maladaptive proactive coping strategy was supported by the significant negative correlations of self-handicapping with personality variables such as confidence in one's own effectiveness, dispositional characteristics of self-development and mental health continuum.

Key words: self-handicapping scale, proactive coping strategy, adaptation to Ukrainian language

Бланк опитувальника "Шкала самоінвалідації".

Автор висловлює подяку за редакцію перекладу Л.І. Байсарі та Е.Л. Носенко

Оберіть цифру, що відповідає в найбільшій мірі ступеню Вашої згоди або незгоди з кожним твердженням на даний момент	Повністю не згоден	Здебільшого, не згоден	Де в чому не згоден	Де в чому згоден	Здебільшого, згоден	Повністю згоден
1. Коли я роблю що-небудь невдало, моєю першою реакцією є пошук виправдання в обставинах.	0	1	2	3	4	5
2. Мені властиво відкладати справи на останній момент.	0	1	2	3	4	5
3. Я дуже старанно готуюсь до екзаменів або інших важливих подій.	0	1	2	3	4	5
4. Мені здається, що я почуваю себе нездоровим частіше, ніж більшість людей.	0	1	2	3	4	5
5. Я завжди намагаюсь бути на висоті за будь-яких обставин.	0	1	2	3	4	5
6. Перш ніж розпочати якийсь важливий для мене вид діяльності, я намагаюсь переконатись, що я добре підготовлений до неї.	0	1	2	3	4	5
7. Зазвичай я дуже хвилююсь перед екзаменом або іншою важливою подією.	0	1	2	3	4	5
8. Коли я починаю читати, мене легко відволікають власні творчі думки.	0	1	2	3	4	5
9. Я намагаюсь не надто залучатись до змагальних видів активності, щоб не дуже хвилюватись у разі поразки.	0	1	2	3	4	5
10. Я б бажав, щоб мене поважали за мої реальні зусилля у досягненні успіху, а не за мій потенціал.	0	1	2	3	4	5
11. Я міг би робити все значно краще, якщо б докладав більше зусиль.	0	1	2	3	4	5
12. Я віддаю перевагу маленьким радощам у теперішньому часі, ніж великому задоволенню у туманному майбутньому.	0	1	2	3	4	5

1	2	3	4	5	6	7
13. Я терпіти не можу перебувати у стані, коли я не почуваю себе на висоті.	0	1	2	3	4	5
14. Коли-небудь я зможу з усім впоратись.	0	1	2	3	4	5
15. Інколи, я не проти 'прихворіти' на декілька днів, щоб зняти з себе напругу відповідальності.	0	1	2	3	4	5
16. Я б досягнув значно більшого, якщо б міг позбавитись емоційних переживань.	0	1	2	3	4	5
17. Коли я не можу впоратись з чимось, я часто заспокоюю себе тим, що маю перевагу в інших речах.	0	1	2	3	4	5
18. Я визнаю, що я маю схильність до пошуку виправдань, коли розумію, що я не виправдовую очікувань інших людей.	0	1	2	3	4	5
19. Мені часто здається, що мені занадто не таланити в спорті, азартних іграх та інших талантах.	0	1	2	3	4	5
20. Я би не вдавався до зловживань речовинами, які б завадили мені чітко виконувати потрібні справи.	0	1	2	3	4	5
21. Я зловживаю їжею та алкоголем більше, ніж слідувало би.	0	1	2	3	4	5
22. Коли на мене очікує якась важлива подія, як екзамен або інтерв'ю з приводу нової роботи, я намагаюсь якомога краще виспатися напередодні.	0	1	2	3	4	5
23. Я ніколи не дозволяю емоційним проблемам в одній сфері мого життя впливати на інші події в ньому.	0	1	2	3	4	5
24. Коли я хвилююсь з приводу того, щоб зробити все якнайкраще, у мене зазвичай все виходить краще.	0	1	2	3	4	5
25. Інші я так засмучуюсь, що навіть легкі справи здаються складними.	0	1	2	3	4	5

Підрахунок балів:

Пункти 3, 5, 6, 10, 13, 20, 22 і 23 за допомогою зворотної шкали: 5 = повністю не згоден; 4 = здебільшого, не згоден; 3 = де в чому не згоден; 2 = де в чому згоден; 1 = здебільшого, згоден; 0 = повністю згоден. Діапазон балів від 0 до 125. Середній бал, як правило, дорівнює 60.

Отримано: 18.04.2014 р.